

ЛІТЕРАТУРА

1. Базиленко Л. И. Заметки о творчестве / Л. И. Базиленко // Обдарована дитина. – 2005. – № 7.
2. Белозерцев В. И. Проблема технического творчества как вида духовного производства / В. И. Белозерцев. – Ульяновск : Приволжское кн. изд-во, 1989.
3. Давидова Г. А. Творчество и диалектика / Г. А. Давидова. – М., 1976.
4. Клименко В. В. Психологія творчості : навч. посіб. / В. В. Клименко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006.

РЕЗЮМЕ

С. М. Жуков. Психолого-педагогические и философские основы становления креативности человека.

В статье предпринята попытка рассмотрения разных аспектов творчества: основ, механизмов жизнедеятельности, структурного строения, связи с другими понятиями и явлениями в психологическом, философском и педагогическом планах.

Ключевые слова: творчество, основы креативности человека.

SUMMARY

S. Zhukov. The psychological and pedagogical and philosophical bases of human creativity development.

In the article the attempt is made to consider creation from many sides: basis, the mechanisms of life, structure, connections with other concepts and phenomena in psychological, philosophic and pedagogical senses.

Key words: creation, the basis of human creativity.

УДК 612.821

О. І. Іванова, Л. М. Басанець, А. О. Пащенко

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка;

Ю. І. Свідлов, В. М. Прощайло

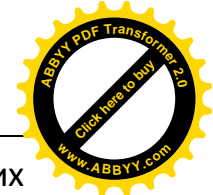
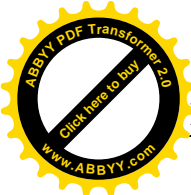
Сумський ліцей з посиленою
військово-фізичною підготовкою

ДИНАМІКА ПСИХОФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПОКАЗНИКІВ УЧНІВ ВІЙСЬКОВОГО ЛІЦЕЮ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

У статті наведено результати дослідження деяких показників розумової діяльності учнів ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою. Динаміка більшості психофізіологічних параметрів протягом першого року навчання ліцеїстів свідчить про достатньо високу продуктивність їх розумової діяльності, що забезпечується значним напруженням адаптаційних механізмів з проявами ознак вираженого стомлення.

Ключові слова: навчальний процес, розумова працездатність, увага, емоційний стан учнів ліцею, адаптація до навчання.

Постановка проблеми. За сучасних умов рівень фізичного розвитку і стан здоров'я підростаючого покоління як фактор, який у перспективі визначає трудовий, інтелектуальний, репродуктивний та оборонний потенціал держави, заслуговує на особливу увагу суспільства. Негативні тенденції, що спостерігаються останнім часом стимулюють пошук нових ефективних організаційних форм навчальної діяльності, особливо в системі середньої спеціальної освіти. Поряд з традиційними навчальними закладами

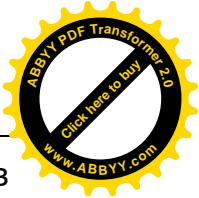
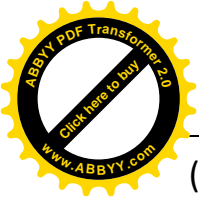

почали відроджуватися заклади з військовою підготовкою, навчання в яких передбачає не тільки отримання загальної середньої освіти, а й фізичне, культурне і морально-етичне виховання підростаючого покоління, адаптацію молоді до сучасного суспільного життя. Незважаючи на гостру необхідність у науковому обґрунтуванні навчально-виховної роботи в закладах такого типу на основі даних про особливості адаптації до фізичних і розумових навантажень у специфічних умовах навчання, дослідження у цьому напрямку вкрай обмежені [3; 8; 9]. У зв'язку з цим доцільно з'ясувати функціональні можливості учнів військового ліцею у процесі їх адаптації до навчальних навантажень і їх відповідність вимогам закладів такого типу.

Мета статті – вивчити динаміку деяких психофізіологічних характеристик учнів військового ліцею протягом першого року навчання.

Методи дослідження. Дослідження проводилося на базі Сумського ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою ім. І. Г. Харитоненка. Обстежені хлопці-підлітки 15–16-річного віку, учні першого року навчання, усього 136 осіб. Визначались показники розумової працездатності за загальноприйнятими методиками психофізіологічного тестування з використанням коректурних таблиць Анфімова; оцінювалися функції уваги і психоемоційний стан на початку і наприкінці навчального року. За результатами дослідження здійснювалась комплексна оцінка психофункціонального стану учнів і визначались їх адаптаційні можливості на початковому етапі професійної підготовки [4; 5]. Отримані дані підлягали статистичній обробці.

Результати та їх обговорення. Результати психофізіологічного тестування учнів ліцею, проведеного на початку і наприкінці навчального року, показали, що у процесі навчання достовірно підвищувались майже всі показники розумової роботи. Так, швидкість обробки зорової інформації за обсягом виконаної роботи підвищувалась у середньому на 22,3%, до того ж, обсяг роботи під час виконання складної частини тестового завдання (з диференціюванням сигналів) збільшувався на 33,7%. Помітно підвищувались і якісні характеристики розумової роботи, особливо це стосується складної частини завдання, у процесі виконання якого кількість помилок зменшувалась на 63,4%. Саме такі зміни швидкісно-якісних параметрів розумової працездатності позитивно позначилися на загальній продуктивності розумової діяльності, яка до кінця року зросла на 21,9%

(табл. 1). Отже, це може свідчити про оптимізацію розумової діяльності учнів ліцею у процесі навчання внаслідок створення належних умов для навчального середовища в освітньому закладі.

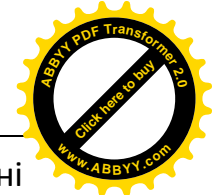
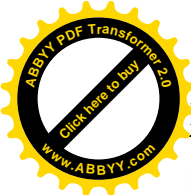
Таблиця

**Показники розумової працездатності учнів військового ліцею
в динаміці навчального року**

Показники	Початок навчального року, n = 136	Кінець навчального року, n = 136	Зміни показників, %
P _{заг}	648,6 ± 12,4	793,5 ± 13,0 *	+ 22,3
P ₂	259,0 ± 8,66	346,2 ± 9,60 *	+ 33,7
n/500	5,31 ± 0,96	5,20 ± 1,00	- 2,1
n ₂ /200	3,33 ± 1,05	1,22 ± 0,09 *	- 63,4
Q	60,2 ± 1,59	73,4 ± 1,36 *	+ 21,9

Примітки: 1) P_{заг} – загальна кількість проглянутих знаків; P₂ – кількість проглянутих знаків у II завданні (з диференціюванням); n/500 – кількість помилок на 500 проглянутих знаків; n₂/200 – кількість помилок на 200 проглянутих знаків у II завданні; Q – загальна продуктивність розумової діяльності; 2) * – достовірна різниця в динаміці навчального року.

Ураховуючи, що розумова працездатність як інтегральний показник визначається сукупністю різних психофункціональних параметрів, а саме швидкістю та якістю розумової роботи, було доцільно з'ясувати, за рахунок яких характеристик підтримується певний рівень загальної продуктивності розумової роботи. З цією метою здійснено аналіз швидко-якісних показників розумової роботи кожного з обстежених ліцеїстів під час їх тестування на початку і наприкінці навчального року. Це дозволило визначити, яким шляхом досягається корисний результат розумової діяльності – швидкістю чи якістю роботи, що характеризує індивідуальний стиль розумової діяльності кожного учня. Виявлено, що серед обстежених на початку навчального року 40,4% ліцеїстів мали високі швидко-якісні показники (ВВ), у 10,3% осіб висока швидкість роботи поєднувалась з її низькою якістю (ВН), 37,5% учнів виконували тестові завдання повільно, але якісно (НВ); кількість обстежених з низькими показниками розумової роботи (НН) становила 11,8%. Наприкінці навчального року спостерігалися деякі відмінності у розподілі учнів з різним стилем їх розумової діяльності, а саме дещо зменшилась кількість осіб як з високими, так і з низькими показниками розумової роботи (до 33,1% і 8,8%) порівняно з початком

року, тоді як кількість учнів, які мали високі швидкісні або якісні характеристики (ВН і НВ), збільшилась до 19,6% і 41,2% відповідно.

Для з'ясування впливу індивідуального стилю розумової роботи ліцеїстів на її загальну продуктивність (Q) як інтегрального показника розумової діяльності, який розраховувався на основі швидкісно-якісних характеристик, здійснений порівняльний аналіз розподілу учнів ліцею за цим показником у динаміці навчального року; якщо на початку навчального року співвідношення осіб з показниками Q вище і нижче середніх величин становило 48,5% : 51,5%, то наприкінці року – 51,5% : 48,5%, що свідчить про позитивні зміни розумової діяльності в динаміці навчання. Це підтверджується і даними аналізу функції уваги як однієї з основних складових психічної діяльності. Так, кількість учнів з високими показниками уваги в динаміці навчального року збільшилась у 1,6 раза – з 31,6% до 51,5%, тоді як кількість осіб з низькими показниками уваги зменшилась у 2,3 раза – з 33,1% до 14,7%.

Відомо, що висока результативність розумової діяльності забезпечується певним рівнем психоемоційної стабільності [4; 7]. За даними оцінки психоемоційного стану ліцеїстів на початку і наприкінці навчального року виявлено збільшення кількості осіб з врівноваженим емоційним станом – з 18,4% до 24,3% і зменшення кількості осіб з негативним емоційним станом – з 29,4% до 22,4%, що свідчить про сприятливу динаміку цього показника у процесі навчальної діяльності учнів.

Ураховуючи, що контингент учнів за психофункціональними показниками характеризується якісною неоднорідністю, для з'ясування характеру адаптаційно-приспосувальних реакцій на навчальні навантаження у специфічних умовах цього навчального закладу було доцільно здійснити аналіз індивідуальних даних, які визначають рівень адаптаційних можливостей кожного з обстежених ліцеїстів. З цієї метою розраховувався показник адаптивності (Пад) на основі якісних характеристик розумової роботи у процесі виконання тестових завдань у динаміці навчального року. За даними здійсненого аналізу виявлено, що високі показники адаптивності (дуже високі і високі) мали 61,8% осіб, низькі адаптаційні можливості (низькі і дуже низькі) спостерігалися у 29,4% учнів (рис. 1). Оскільки розумова діяльність завжди супроводжується певним напруженням різних функціональних систем, насамперед вищих відділів центральної нервової системи, необхідно було з'ясувати наявність чи відсутність ознак стомлення у

досліджуваного контингенту учнів. На основі отриманих результатів встановлено, що ознаки стомлення мали 38,2% осіб з-поміж обстежених; із них 29,4% учнів – ознаки вираженого стомлення (II фаза).

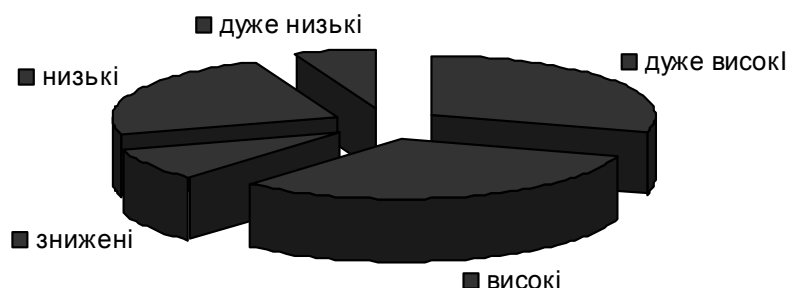
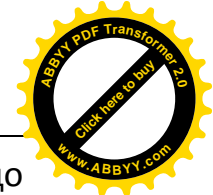
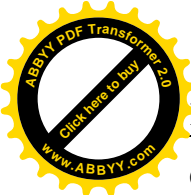

Рис. 1. Розподіл учнів військового ліцею за показниками адаптивності (у % від загальної кількості обстежених)

Отже, отримані дані свідчать про те, що достатньо високий рівень розумової працездатності учнів, який спостерігається наприкінці навчального року, забезпечується надмірним напруженням адаптаційних механізмів, тобто «фізіологічна ціна» адаптації до навантажень у процесі навчання надто висока, оскільки більше третини ліцеїстів знаходяться у стані підвищеної функціональної мобілізації, який оцінюється як стресовий стан. Саме цей контингент учнів можна вважати групою «адаптаційного ризику» з високою ймовірністю виникнення психосоматичної патології. Про здатність ліцеїстів підтримувати високий рівень продуктивності розумової діяльності протягом навчального року свідчать і дані аналізу динаміки функціональних показників уваги. Показано, що серед обстеженого контингенту рівень уваги підвищувався у 62,5% осіб, тоді як негативна динаміка цього показника спостерігалася у 27,9% випадків. Аналогічна спрямованість змін у річній динаміці характерна і для коефіцієнта продуктивності розумової роботи (Q), а саме співвідношення кількості осіб з позитивною і негативною динамікою показника Q становило 77,2% : 22,8%. Оцінка психоемоційного стану кожного з обстежених учнів на початку і наприкінці навчального року дозволила виявити, що більше ніж у третини осіб (36,8%) спостерігалася несприятлива динаміка психоемоційного фону. Це вказує на наявність певного дискомфорту у значної кількості учнів, обумовленого надмірним

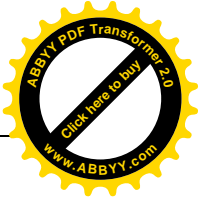

функціональним напруженням у процесі їх навчальної діяльності, що узгоджується з літературними даними [1; 2; 6].

Висновки. Таким чином, результати проведеного дослідження психофункціональних показників учнів військового ліцею протягом першого року навчання свідчать про позитивну динаміку більшості параметрів, які визначають достатньо високий рівень продуктивності розумової діяльності ліцеїстів. Однак слід звернути увагу на те, що це забезпечується вкрай високою «фізіологічною ціною» з проявами вираженого стомлення і психоемоційного напруження. Отримані дані можуть бути використані як наукове обґрунтування для розробки і впровадження психокорекційних заходів серед учнівського контингенту і створення сприятливих умов для навчального середовища з метою досягнення позитивного ефекту в процесі адаптації учнів до навчання у специфічних умовах цього закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агапова Л. А. Адаптационные возможности организма подростков в динамике обучения / Л. А. Агапова, И. В. Звездина // Гигиена детей и подростков: история и современность: материалы Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием, (Москва, 26–27 мая 2009 г.). – М., 2009. – С. 20–21.
2. Басанець Л. М. Розумова працездатність учнів середніх навчальних закладів різного типу / Л. М. Басанець, О. І. Іванова // Довкілля та здоров'я. – 2007. – № 3 (42). – С. 45–48.
3. Жилина Е. А. Воспитанники кадетского корпуса и их проблемы / Е. А. Жилина, М. В. Соколова, В. Н. Шестакова, В. А. Доскин // Гигиена детей и подростков: история и современность : материалы Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием, (Москва, 26–27 мая 2009 г.). – М., 2009. – С. 156–157.
4. Менделеева О. И. Диагностика эмоционального состояния школьников методом цветописи / О. И. Менделеева // Психофизиологические исследования в гигиене детей и подростков : сб. тр. / [под ред. С. М. Громбаха, Д. Н. Крылова]. – М., 1981. – С. 101–106.
5. Методические рекомендации по физиолого-гигиеническому изучению учебной нагрузки учащихся / [под ред. М. В. Антроповой, В. И. Козлова]. – М., 1984. – 67 с.
6. Молчанова С. С. Роль индивидуальных особенностей в адаптации подростков к условиям профессионального обучения / С. С. Молчанова, Е. И. Шубочкина // Гигиена детей и подростков: история и современность : материалы Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием, (Москва, 26–27 мая 2009 г.). – М., 2009. – С. 307–308.
7. Рукавкова Е. М. Психоемоциональный статус школьников профильных классов / Е. М. Рукавкова // Гигиена детей и подростков: история и современность : материалы Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием, (Москва, 26–27 мая 2009 г.). – М., 2009. – С. 370–371.
8. Соловьев М. Ю. Сравнительная характеристика состояния здоровья кадетов и школьников / М. Ю. Соловьев, Л. И. Стасенко, Л. В. Кабанец // Мат. II Конгресса Российского общества школьной и университетской медицины и здоровья с международным участием. – М. : Изд-во Научный центр здоровья детей РАМН, 2010. – С. 580–583.
9. Степанова М. И. Современное кадетское образование: медико-социальный анализ / М. И. Степанова, З. И. Сазанюк, Б. З. Воронова // Гигиена и санитария. – 2006. – № 4. – С. 53–57.

РЕЗЮМЕ

О. И. Иванова, Л. М. Басанец, А. О. Пащенко, Ю. И. Свидлов, В. М. Прощайло.

Динамика психофункциональных показателей учащихся военного лицея в процессе обучения.

В статье представлены результаты исследования некоторых показателей умственной деятельности учащихся лицея с усиленной военно-физической подготовкой. Динамика большинства психофизиологических параметров в течение первого года обучения лицеистов свидетельствует о достаточно высокой продуктивности их умственной деятельности, что обеспечивается значительным напряжением адаптационных механизмов с проявлениями признаков выраженного утомления.

Ключевые слова: учебный процесс, умственная работоспособность, внимание, эмоциональное состояние учащихся лицея, адаптация к обучению.

SUMMARY

O. Ivanova, L. Basanets, A. Paschenko, Yu. Svidlov, V. Proschaylo. Dynamics of psychofunctional indexes student military lyceum in the process of teaching.

In the article the results of research of some mental performance indicators are presented student lyceum with the increased military-physical preparation. The dynamics of most psychophysiological parameters during first-year of teaching of students of lyceum testifies to the high enough productivity of their intellection, that is provided considerable tension of adaptation mechanisms with the displays of signs of the expressed fatigue.

Key words: educational process, mental capacity, attention, emotional state of student lyceum, adaptation to teaching.

УДК 378.371.315.6:373

М. О. Лазарєв

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ТВОРЧИСТЬ ЯК РОДОВА ВЛАСТИВІСТЬ ЛЮДИНИ І ОСНОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті феномен творчості розглянуто з філософських і психолого-педагогічних позицій як провідна складова парадигми сучасної інноваційної освіти. Проаналізовано процесуально-технологічну версію педагогічної творчості, сутність якої проявляється у виявленні і розв'язанні освітніми суб'єктами незліченного ряду евристичних педагогічних задач.

Ключові слова: творчість, педагогічна творчість, інноваційна освіта, освітні суб'єкти, евристичні педагогічні задачі.

Постановка проблеми. Система освіти й виховання у нашій країні переживає складний період докорінної модернізації всіх своїх структур, головна мета якої так розбудувати навчально-виховний процес, щоб він став головним чинником розвитку й самореалізації особистості, провідною умовою її духовної, фізичної досконалості, соціальної активності. На шляху до цієї мети безліч об'єктивних і суб'єктивних перешкод. Одна з головних – недостатній професіоналізм педагогічної діяльності, низький творчий потенціал багатьох учителів.

Надбання світової (Г. Песталоцці, Я. А. Коменський, Г. Дістерверг) і вітчизняної педагогіки (Г. Сковорода, Л. Толстой, К. Ушинський,